

Leyla ABASOVA
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Bakı Dövlət Universitetinin
Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi
kafedrasının müəllimi
sg.leyla@gmail.com

FANTASTİKA JANRINDA ƏSƏRLƏRİN YARANMASI TARİXİ VƏ NƏŞRİ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: fantastika, elmi fantastika, janr, fantastik səyahətlər, uşaq nəşri, bədii zövq

Ключевые слова: фантастика, научная фантастика, жанр, фантастическое путешествие, детский жанр, художественный вкус

Keywords: speculative fiction, science fiction, genre, fantastic journey, children's genre, artistic taste

Məlum olduğu kimi, uşaq ədəbiyyatı geniş anlayış kimi əsasən uşaq, yeniyetmə və gəncləri nəzərdə tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, uşaq ədəbiyyatı sadəcə bədii ədəbiyyatdan ibarət deyildir. Elmi oçerklər, tarixi şəxsiyyətlər, alimlər, ixtiraçılar, dünya şöhrəti qazanmış filosoflar, yazıçılar və başqaları haqqında yazılmış elmi bioqrafik ədəbiyyat, fantastik əsərlər, elmi kütləvi ədəbiyyat və s. uşaq və gənclər ədəbiyyatının rəngarəngliyini, müxtəlifliyini və zənginliyini göstərir.

Uşaq və gənclər üçün yazılan əsərlər kitab məhsulunun vacib tərkib hissəsi kimi yaş, estetik zövq və bilik səviyyəsi müxtəlif olan çoxsaylı oxucular tərəfindən mütləq edilir. Kiçik yaşlı uşaqların, yeniyetmələrin, dünyagörüşünün inkişafında, maraq dairəsinin genişlənməsində və nəhayət bilik və informasiya qazanmalarında bu ədəbiyyatın rolu olduqca böyükdür.

Əslində uşaq ədəbiyyatı nümunələri yaratmaq daha çətin və məsuliyyətli. Uşaqlardan fərqli olaraq, qəlibləmiş düşüncə tərzinə malik insanlar nə oxuyacaqlarını və oxuduqlarından nə kimi nəticə çıxaracaqlarını anlayırlar. Başqa sözlə desək, yetkin yaşlı oxucu verilən mətni özü "emal" edir, ancaq uşaqlara daha konkret bir mövzunu emal edərək çatdırmaq lazımdır. Oxuduqlarımız bizim şəxsiyyətimizi formalaşdırır və ya şəxsiyyət kimi formalaşmağımızı daha da

təkmilləşdirir, düşüncə tərzimizi dəyişdirir. Beləliklə, uşaq ədəbiyyatının nə üçün önəmli olduğunu dərk etməyə başqa arqument qalmır. Digər bir tərəfdən isə uşaq ədəbiyyatı kifayət qədər sadə, anlaşılıqlı, bəsit drammatizmlə, uşaqları mütləq cəlb edəcək qədər maraqlı olmalıdır.

Bu da məlumdur ki, uşaqlar və yeniyetmələr üçün ədəbiyyat müxtəlif növlərdə və tiplərdə təqdim edilir. Bu ədəbiyyat vasitəsilə uşaqlara maddi nemətlərin yaradılmasına, flora və fauna aləminə xüsusi maraq, texnikanın, kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələrinə təəssübkeş münasibət, təbiətə sevgi – vətən məhəbbətinin vacib tərkib hissəsi kimi bu keyfiyyətlər tələq edilir.

Beləliklə, uşaq ədəbiyyatının sadələdiyimiz keyfiyyətləri ölkəmizdə bu sahə üzrə kitab nəşrinin genişləndirilməsini tələb edir. Həm orijinal, həm də tərcümə edilən bədii ədəbiyyatın, uşaq ədəbiyyatının həcmi artırmaq və keyfiyyətini yüksəltmək sahəsində işlər sistemli şəkildə həyata keçirilir.

Uşaqlar üçün elmi-bədii əsərlərin olduqca az yaranması və nəşr edilməsi xüsusilə dözülməzdir. Tərcümə ədəbiyyatı nəşrini genişləndirməklə yanaşı, uşaqların psixologiyası və dünyagörüşünə uyğun, onların əqli inkişafına təkan verən, gənclərin əsl cəmiyyət qurucuları kimi tərbiyə olunmasında, ümumi işimizə böyük fayda verən orijinal əsərlər yazılması üçün ədəbi qüvvələrimizi

səfərbər etmək, onların yaradıcılığını bu sahəyə istiqamətləndirmək lazımdır.

Məqaldə uşaq ədəbiyyatı içərisində öz çəkisi və əhəmiyyəti olan fantastik kitabların yaranma tarixindən, əhəmiyyətindən və nəşri məsələlərindən bəhs etmək istəyirəm.

Ümumiyyətlə, fantastikanın kökləri çox qədimlərdən başlayır. Əvvəlki dövrlərə müraciət etsək görərik ki, Homer, Diogen, Apuley, Petroni kimi antik şairlərin, K.Trua, T.Melori, Ariosto kimi orta əsr yazıçılarının, M.Servantes, F.Rable, T.Mor, T.Kampanella, F.Bekon, C.Milton, Dante kimi renessans dövrü ədiblərinin, C.Sivift, S.D.Berjerak, T.Smollet, H.X.Andersen (uşaq fantastikası), İohann Volfqanq Gete, Moris Metterlink, Aleksandr Blok kimi XVII-XIX əsr klassiklərinin əsərlərində bu janr üstünlük təşkil edir.

Fantastika (phantastike – incəsənəti təsvir etmək anlamına gəlir) – xəyalda yaranan fikirlər, təsəvvürlər, gerçəkliyin mübaligəli və ya fəvqəltəbii şəkildə təsviridir. Fantastika adətən gələcəyi, qeyri-adi texnoloji inkişafı, başqa planetlərdəki varlıqları təsvir edən, bütün bunların fonunda həm realistik, həm də romantik mənzərə yarada bilən ədəbi janrıdır. Ədəbiyyatla yanaşı fantastika həm də digər incəsənət sahələrinin də əsas yaradıcılıq metodlarından biri hesab olunur. Fantastiklər öz əsərlərində daim yeni texnologiya, robotlar «icad» etməyə, insanlığın gələcəyini öncədən görməyə cəhd edirlər.

XX əsr üçün fantastika xarakterik və genişmiqyaslı janr hesab olunur. Bu əsrdə fantastik janrın inkişafı üçün müxtəlif variantlar ortaya çıxdı, fərqli stil və mövzularda yazan istedadlı yazıçılar bu sahəyə öz damğasını vurdular. XX əsrin ilk yarısı elmi fantastikanın çiçəklənməsi ilə xarakterizə olunur. Daha çox ingilis H.Uellsin əsərləri diqqət çəkir (Dünyalar döyüşü, Görünməz adam, Moreaunun adası və Zaman maşını).

Elmi fantastika janrında əsasən kosmosun tədqiqinə cəhd göstərilir, elmi texniki inkişafın qabaqlanmasına çalışılırdı. Keçmiş SSRİ-də Uellsin davamçıları kimi A.N.Tolstoyu (“Mühəndis Qarinin hiperboloidi”, «Aelita») və A.Belyayevi

(«Amfibiya adam», «Professor Douelin başı») göstərmək olar.

Fantastik əsərin ilk nümunələrindən Kallisfenin “Böyük İsgəndərin tarixi” romanını misal çəkmək olar. Əsərdə qəhrəmanın nəhənglər, cırtanlar, adamyeyənlər, çirkinlər ölkəsinə düşməsi təsvir olunur. Bu ərazilər öz fərqli təbiəti, qərribə heyvan və bitkilərinə görə fərqlənir. Əsərdə daha çox Hindistanın möcüzəli yerlərinə, braxmalara və fərqli geyimli müdriklərə yer ayrılır.

Lukianın «Gerçək tarix» əsəri fantastika janrının tarixində mühüm mərhələ olmuşdur. Müəllif kosmik effektlərin çox olması məqsədi ilə əsərini inanılmaz hadisələrlə yükləmiş, «mücüzəvi ölkənin» fauna və florasını inandırıcı uydurmalarla zənginləşdirmişdir.

XII əsrdən başlayaraq sehrlə nağıl motivləri tədricən qəhrəmanlıq haqqında dastanlarda yer almağa başlayır. Kreyten de Truanın “Qədəh haqqında” povesti qəhrəmanlıq romanı olsa da, kifayət qədər fantastik hadisələrlə zəngindir. Tomas Melorin Kral Artur haqqında yazdığı «Kral Artur və dairəvi stol cəngavərləri» romanı da fantastik əsər nümunələrindən biridir.

Fantastik elementlərlə zəngin olmasa da “Min bir gecə nağılları”nı da orta əsr fantastik janr nümunəsi kimi göstərmək olar. Nağılda Sindbadın səyahətləri daha çox diqqəti cəlb edir. Sindbad möcüzəli adalara yeddi səyahət zamanı əcaib varlıqlarla qarşılaşır, bədheybət məxluqlarla mübarizə aparır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu motivlər sonralar Qərb kino şirkətləri üçün mövzu mənbəyi oldu.

İntibah dövründə yazılmış bir çox əsərlərin fantastika janrına aid edilib edilməməsi hər zaman mübahisə mövzusu olmuşdur.

Buna Dantenin «Trilogiyasını», F.Rablenin nəhənglər haqqında tarixçesini («Qarqantua və Pantaquael»), Kampanella və Tomas Morunutopiyalarını misal göstərmək olar. Lakin heç bir şübhə yoxdur ki, bu əsərlər fantastika janrının inkişafına köklü təsir göstərmişdir.

F.Bekonun «Yeni Atlantida»sı daha çox diqqəti cəlb edir. Əslində bu əsər elmi fantasti-

kanın ilk nümunəsi hesab olunur. Bekon Bensalem adasında utopik cəmiyyət təsvir etmiş və bu adada uydurma Solomon evini, onun elmi texniki təşkilatının fəaliyyətini təsvir etmişdir. Əlamətdardır ki, Solomon evi ideyası sonradan London Kral Cəmiyyətinin yaradılmasında böyük rol oynamışdır.

İntibah dövründəki fantastik janrın inkişafı Servantesin Don Kixot romanı ilə yekunlaşır. Don Kixot özünü titan (bahadır) hesab edərək dünyanı xilas edə biləcəyini düşünürdü. Əsər əslində cəngavərlik romanlarına deyil, bütünlüklə İntibah dövrünə qarşı yönəldilmişdir.

XVII-XVIII əsr ədəbiyyatında fantastik janra yad olan klassisizm hakim mövqedə idi. Tədricən fantastika bütün janrlarda xidməti funksiya daşımağa başladı: «Qulliverin səyahəti» ideoloji satirasında, A.R.Lesajın hiyləgərlik mövzusunda olan «Əlil cin» romanı bunun bariz təzahürüdür.

Daha qabarıq fantastik janrın nümunəsi kimi A.Hofmanın əsərlərini misal göstərmək olar: «İblis eleksiri», «Şelkunçik və şiçanlar padşahı».

XIX əsr fantastikasını ilk növbədə elmi-fantastik janrın meydana gəlməsi ilə xarakterizə olunur. Belə ki, Edqar Ponun (Çuxur və kəfkar, Aşerlər evinin süqutu) navatorluğu ilə başlanan bu janr sonralar özünün daha yüksək səviyyəsinə yüksəlmişdir. Realizm epoxasında yazdığı fantastik əsərlər nəticəsində J.Vern elmi fantastikanın «atası» hesab olundu. (Yerin mərkəzinə səyahət, Kapitan Qrantın uşaqları, Yerdən Aya, 80 gün dünya ətrafında). Kosmik və sualtı gəmilərin hələ ixtira olunmadığı bir dövrdə əsərlərində bir qayda olaraq kosmosa uçuş, yerin dərinliklərinə səyahət və bu səpgili macərələr əsərlərində geniş yer almışdır.

XX əsrin ortaları yeni nəsillə fantastik yazıçılara olan ümüdlərin puç olması ilə yadda qaldı. Daha çox fantastika imzası altında antiutopiya-xəbərdarlıq, sosial satira tipli əsərlər dərc olunmağa başlandı. Bu məyusluq, geriləmə sonda yeni təkanın meydana gəlməsinə səbəb oldu. Nəticədə XX əsrin ikinci yarısında həm fantastika sahəsində, həm də fentezidə bu yaşandı. Hovard

və Con Tolkinin ardınca bir çox yazıçılar yenidən orta əsr romantikası, mifologiyası və mistikasına müraciət etdilər. XX əsr həm də fantastikanın tək ədəbiyyat janrı olmaması ilə yadda qaldı.

Fantastika vasitəsi ilə uşaqlar həyatda mövcud olmayanları təsəvvür edir; xeyrin həmişə şərə qalib gəldiyi dünya ilə tanış olurlar. Uşaqlar üçün fantaziya oxucunun xəyal-illüziyaları üçün geniş sahə təqdim edən, mənəvi tarazlığı bərpa edən, gerçəklikdən qaçmağa imkan verən elə həmin sehirli nağıldır. Fantastik dünya həyata keçməyən arzuların realizasiyasını təmin edir; əsərin sonunda konfliktin həllinin tapılması qorxu hissini dəf etməyə kömək edir. Bütövlükdə, fantaziyanın məzmunu uşaq dövrünün oyun, müxtəlif çevrilmələrə olan tələbatını təmin edir. Fantastik əsərdə oyun oxucuya estetik təsir vasitəsidir. Oyun həm də uşaqların həyat fəaliyyəti formasıdır. Fantaziya janrında yazılan əsərlərdə oyun və fantastika bir-birinə qarışır və sinonimə çevrilirlər. Uşaqlıq təbiəti özü uşağı oyun və fantastikaya yönəldir. Bəzi fantaziya növləri özlərində folklor, elmi-fantastika, savaş, tarixi roman elementi daşıyaraq 10-17 yaş arası olan uşaqların maraqlarını təmin edir.

Məlumdur ki, nağıllar kiçik yaşlı oxucunun mənəvi tələbatlarını ödəyir, lakin o həm də insanın daxili dünyasını formalaşdırır və uşağın emosional həyatına müsbət təsir göstərir.

Fantaziyanı nağıl ilə yaxınlaşdıran həm də onun dünyanı dərk etmə forması olması və dünyagörüşünün artırması funksiyasını daşımasıdır. Fantaziya janrında nağıl simvollarının transformasiyasını müşahidə etmək olar. Belə ki, nağıl qəhrəmanları yeni məzmun və formatda qarşımıza çıxır və ya əks mənada şərh edilir.

V.Dobrovolskayanın müşahidələrinə əsasən uşaqlar fantaziyaya mifologiya və folklor biliklərinin mənbəyi kimi müraciət edir. Məsələn, uşaqlar arasında populyar olan C.R.R.Tolkinin “Hobbit” və “Üzüklər hökmdarı”, K.S.Luyisin “Narniyanın xronikası”, U.Quinin “Lemnorin sehirbazı” əsərlərində hind-avropalıların demək olar ki, bütün arxetiplərindən və ger-

man-skandinav mifologiyasının konkret elementlərindən istifadə olunmuşdur. Adı çəkilən əsərlərdə müəlliflər drakonların, cadugərlərin surətlərindən istifadə edirlər. Lakin yenidən düşülmüş, öz ideyalarına uyğunlaşdırılmış şəkildə və yaxud, məsələn, mifoloji ya da insanın adı yalnız müəyyən məqama qədər gizli saxlanılmışdır. Le Quində isə ömrünün sonuna qədər; sehirli əşyalar hər yerdə işləyir və öz qüvvəsini itirmir. Luyisdə isə onlar yalnız bir dünyada sehirlidir.

Ancaq fantastika janrı bugünkü şəklini məhz XIX-XX əsrlərdə elmi fantastikanın inkişafı ilə aldı. Bu, ilk növbədə, fransız yazıçısı J. Vernin əsərləri ilə başladı. Daha sonra H.Uells, A.K.Doyle, A.Belyayev, A.Tolstoy və sonrakı nəslin nümayəndələri – R.Bredberi, A.Əzimov, R.Xaynlayn kimi yazıçıların əsərləri ilə daha da inkişaf etdi.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə fantastika janrında yazan yazıçılar kifayət qədər deyildir. Fantastika janrında yazan yazıçıların üzdən getməyə haqları yoxdur. Onlar cəmiyyətin, elm və texnikanın inkişafını yaxşı dərk etməli və onları bədii obrazlarla əks etdirməyi bacarmalıdırlar. Məsələn, A.Eminov yazır ki, “elmi-fantastik əsərlərimizin zəifliyinin mühüm bir səbəbi mövzu axtarışı ilə bağlıdır. Lap, J. Vern və H.Uells mövzularına da qayıtmaq mümkündür. Nə kosmosun, nə də oxuyanın təsvirini yazıçıya yasaq etmək olmaz. Bir şərtlə ki, gərək o, fantastların indiyədək görüb yaza bilmədiklərini ədəbiyyata gətirsin, bu günün sosial və ekoloji problemləri məcrasında yeni oxunaqlı əsərlər yazsın. Bizim fantastik yazıçıların mövzuları isə təxminən belədir: əsərlərin qəhrəmanları kosmosa uçar, burada canlı məxluqlar axtarırlar, daha sonra başlanır lüzumsuz dialoqlar, qərribə əhvalatlar... Bu əsərlərdə bədii təxəyyül analitik təsvirdən çox-çox uzaqdır, hadisələr oxucunu öz qoynuna ala bilmir” [6].

Onu da qeyd etməliyik ki, “elmi-fantastika” anlayışının özü çox vaxt birmənalı qarşılanmır. Elmi həqiqət fantastikanı öz ardınca aparmır. Bəzən fantastlara elə gəlir ki, uydurma fərziyələ-

rin hamısı fantastik əsərlərin materialı ola bilər. Əgər fantast yazıçı bu fərziyyələri mənimsəyir, necə deyər, özünüküləşdirmirsə, bədii və elmi həqiqəti yaradıcı fantaziyasında həll etmirsə layiqli əsər yarada bilməz.

1970-80-ci illərdə Azərbaycanın bir sıra sərbəst yazıçıları İ.Hüseynovun “Penqeymanın övladları”, “Aqvananın məhəbbəti”, Q.Əhmədovun “Yad dünyadan gələn adam”, “Altıncı duyğu”, Ə.Xaspoladovun “Dünyalar qovuşur” və s. əsərləri nəşr edilmişdir. Lakin bu əsərlərdə çatışmazlıqlar, fantastika janrına bələd olmamaq özünü göstərir. Bu mənada A.Eminovun fikirləri maraqlıdır: bu “əsərlərdə janra məxsus elmi-bədii cəsarət çatışmır, hadisələr, situasiyalar, obrazlar sxematik təsir bağışlayır, detektivliyə meyl fantastikanı üstələyir” [6].

XX əsrin 1980-ci illərinin əvvəllərində ölkəmizdə uşaq və gənclər ədəbiyyatının, ümumiyyətlə uşaq ədəbiyyatının nəşrinin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət daha da artırıldı. Nəticədə uşaq və gənclər üçün ədəbiyyatın nəşri genişləndi və artdı. Bütün bunlar «Kitab nəşri işini təkmilləşdirmək, poliqrafiyanın və kitab ticarətinin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək tədbirləri haqqında» Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin (1983-cü il) qərarının həyata keçirilməsinin nəticəsi olmuşdur. Uşaqlar və gənclər üçün kitab nəşrinin genişləndirilməsinə xüsusi fikir verilməlidir.

Elmi fantastika – ədəbiyyatın və təsviri sənətin bir janrıdır. Bu janrda mövzu gələcəkdə baş verir və adətən elmi faktlara dayanır. Elmi fantastika bir növ bəşəriyyətin gələcəyini təxmin etməyə cəhd göstərir. Beləcə bəzi müəlliflər öz əsərlərində yeni elmi terminlər ixtira edirlər. Ədəbiyyatşünaslar elmi fantastikanın bir janr olaraq tam formalaşmasını XX əsrin 20-ci illərinə aid edirlər.

Azərbaycan ədəbiyyatında elmi-fantastika janrı gənc janrdır və bu üslubda yazan yazıçıların sayı da çox deyil. Belə yazıçılardan biri də Emin Mahmudovdur. Emin Mahmudov yalnız yazıçılıq

fəaliyyəti ilə məşğul olmamış, həm də tərcüməçi, jurnalist, publisist, redaktor kimi tanınmışdır. Elmi-fantastika janrında yazılmış ədəbiyyat həm dəqiq, həm təbiət elmləri, həm də humanitar elmlər sahəsində fantastik ideyalara, fikirlərə, bəzən də spekulyasiyalara əsaslanır. Elmi fantastika təxəyyül məhsulu olan texnologiyaları və elmi kəşfləri, insana məxsus olmayan şüurla əlaqəni, mümkün gələcəyi və tarixin alternativ inkişafının gedişatını, həmçinin bütün bunların insan cəmiyyətinə və şəxsiyyətinə təsirini təsvir edir. Bu janrda yazılmış əsərlərdə hadisələr adətən gələcəkdə baş verir. Bu janrın meydana çıxması XIX əsrdəki sənaye inqilabı ilə bağlıdır. İlk əvvəllər elmi-fantastika elm və texnikanın, onların inkişaf perspektivlərini təsvir edən elmi janr kimi yaranmışdır. Bu dövrdə gələcək daha çox utopiya şəklində təsvir olunurdu. Bu cür ədəbiyyatın tipik nümayəndələri J.Vern və H.Uellsdir. Zaman keçdikcə bu janrda R.Bredberi, A.Azimov, R.Haynlayn, A.Klark, N.Bond kimi məşhur yazıçılar yazmışlar. Azərbaycan ədəbiyyatında elmi-fantastik janrın ilk nümunəsi Y.V.Çəmən-zəminlinin 1933-cü ildə yazdığı “Gələcək şəhər” hekayəsidir. Sonrakı illərdə Namiq Abdullayev (“Sehrli oğlan”, “Balaca kiberin macərələri”, “Gecələr uzanaydı”, “Piyada vəzirə çevrilir” və s.) və Emin Mahmudov fantastik janrda yazılan əsərlərin müəllifləridir. Sonralar Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anar da “Əlaqə” povesti ilə bu janra öz töhfəsini vermişdir. Azərbaycanda elmi-fantastika janrının azsaylı nümayəndələrindən biri olan Emin Mahmudov bu sahədə yazan ilk yazarlarımızdan biri olduğu üçün müəyyən çətinliklərlə qarşılaşmışdır. Lakin rus və dünya elmi-fantastik janrının ən gözəl nümunələrini mütalie etməsi, elm və texnikanın nailiyyətləri ilə yaxından tanış olması gənc yazıçıya çox kömək etmişdir. Yaradıcılığa uşaqlar üçün hekayələrlə başlayan E.Mahmudov zaman keçdikcə daha irihəcmli əsərlər yazmağa başlamışdır. Yazıçı elmi-fantastika janrında povestlərin və çox sayda hekayələrin müəllifidir. Görkəmli yazıçımızın əsərləri əsasən uşaq və yeniyetmələrə ünvanlan-

dığı üçün bu əsərlərin xüsusilə uşaq kitabxanalarında təbliğinə böyük ehtiyac var.

Bədii ədəbiyyatın janrlarından biri olan elmi-fantastika nisbətən cavan janrdır. Elmi-fantastik ədəbiyyatla bağlı tənqidçilər və ədəbiyyatşünaslar arasında bir sıra mübahisələr mövcuddur. Lakin onların əksəriyyəti eyni fikirdə birləşirlər: elmi-fantastik ədəbiyyat elm sahəsində müəyyən fərziyyələrə, ehtimallara imkan verir. Bunlar, yeni icadların meydana gəlməsi, təbiətin yeni qanunlarının “aşkar edilməsi”, hətta sosial fantastikada olduğu kimi, bəzən cəmiyyətin yeni modellərinin qurulması ola bilər. İlk vaxtlar “elmi-fantastika” termini gələcəyin elmi kəşfləri haqqında məlumat verən əsərlərə aid edilirdi. Lakin zaman keçdikcə bu janrın tematik diapazonu çox genişlənməmişdir. Artıq müasir elmi-fantastik əsərlər diqqət mərkəzinə yalnız elmi qoymur, həm də sosial fantastikanı əhatə edir. Elmi problemlər həm də ictimai-əlaqi problemlərlə yanaşı verilir. Təsadüfi deyildir ki, elmi-fantastika janrında yazılmış ədəbiyyat həm də “intellektual ədəbiyyat” adlanır.

Azərbaycan ədəbiyyatında elmi-fantastika janrı XX əsrin ortalarında təşəkkül tapmağa başlamışdır. Heç bir ədəbi ənənəyə, bünövrəyə əsaslanmadığı üçün bu janrda yazmaq da çətin və eyni zamanda çox məsuliyyətli bir addım olmuşdur. Lakin bu çətinliklər gənc Emin Mahmudovu çəkəndirməmişdir. O, dünya və rus ədəbiyyatında elmi-fantastika üslubunda yazılmış bir çox məşhur əsərləri oxumuş, öyrənmişdir. Elmin qabaqcıl nailiyyətlərini də mənimsəyən Emin Mahmudov artıq müəyyən hazırlığa malik olaraq yaradıcılığa başlamışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında elmi-fantastika janrında üç görkəmli yazıçının adı xüsusi qeyd olunmalıdır. Bunlar N.Abdullayev, Ə.Xaspoldov və E.Mahmudovdur.

1992-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarına mühacirət edən Emin Mahmudov ömrünün son illərini Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Los-Anceles şəhərində yaşamış və 2009-cu ildə orada vəfat etmişdir.

Yazıçının əsərləri ədəbi ictimaiyyətə təqdim

olunduğu ilk vaxtlardan fikir təzəliyi, orijinallığı, mövzuları ilə diqqəti cəlb etmişdir. Bu hekayələrdə uydurma, yalançı fantaziya yoxdur, müəllif bu gün üçün xəyal olsa da, gələcəkdə həqiqətə çevriləcək 9 hadisələrdən yazır. O, elmin qüdrətini, kimya, fizika, astronomiya kimi bilavasitə texnika ilə bağlı elmlərin perspektivlərini göstərməyə çalışır.

Emin Mahmudovun əsərlərindəki fantaziya real həqiqətə bağlı olan, varlıqdan qida alan yaradıcı xəyaldır. Bu xəyal uydurma, passiv utopiya deyildir. Onun təsvir etdiyi insanlar əməli və düşüncəsi etibarilə canlı, real obrazlardır. Bu hekayələri oxuyarkən hiss olunur ki, müəllif qələmə aldığı mövzunu hərtərəfli öyrənmiş, məsələnin həm elmi mənasını, həm də bədii əhəmiyyətini düzgün izah etməyə nail olmuşdur. Emin Mahmudovun əsərləri bədii forma cəhətdən də yeni və diqqətəlayiq xüsusiyyətlərə malikdir. O, həyatın özünü göstərməyə, həqiqəti deməyə çalışırdı. Bu əsərlərdə möhkəm süjet xətti, hadisələrin inkişafında məntiqi ardıcılıq hiss olunur. Yazıçının dili, təsvir vasitələri, obrazı təbii halında göstərmək bacarığı, təbiət hadisələrini canlı cizgilərlə vermək məharəti onun əsərlərini daha da oxunaqlı edir. Emin Mahmudov elmi-fantastika janrında çox məhsuldar yazıçı olmuşdur. Onun bir-birinin ardınca “Kainat gəmisi”, “Veneranın göyləri od içindədir”, “Qeyb olmuş səslər”, “Dəmir necə ayaq açdı”, “Zülmət dənizi”, “Ulduzlar yolunu gözləyir”, “Qüdrətli pillə”, “Günün nəfəsi”, “Atlant qızı” kitabları nəşr olunmuşdur. Bu kitablardakı povest və hekayələr fantastik elmi təcrübələr haqqında yazılmış ən gözəl nümunələrdir. Bu görkəmli nasirimizin yaradıcılığının təbliğ olunması, əsərlərinin gələcəyimiz olan uşaqlara, gənclərə tanıtılmasına çox böyük ehtiyac vardır.

Elmi-fantastika janrında yazılmış əsərlər uşaqlarda və gənclərdə fantaziyanın genişlənməsinə, təxəyyülün inkişafına böyük təsir göstərir. Elmi-fantastik üslubda yazılmış əsərləri mütaliə edən uşaqlar fizika, astronomiya və s. elmlərə, texnikaya maraq göstərirlər. Məhz buna görə də Azərbaycanda elmi-fantastika janrında əsərlər

qələmə almış azsaylı yazıçılardan biri olan Emin Mahmudovun yaradıcılığının diqqətdə saxlanmasına, əsərlərinin yenidən, latın qrafikası ilə nəşr olunmasına ehtiyac vardır. Emin Mahmudov, Namiq Abdullayev və Əhməd Xaspoladov birgə Azərbaycan elmi-fantastika ədəbiyyatının sütunlarını təşkil edirlər. Hər üç yazıçı bu janrdə çox maraqlı, bənzərsiz əsərlərin müəllifidirlər. Çox sevindirici haldır ki, Azərbaycanda bugün də fantastika janrında yazan yazıçılarımız var. Belə yazıçılarımızdan biri də Reyhan Yusifqızı-Şıxlinskayadır. Reyhan Yusifqızı 1995-ci ildən bədii yaradıcılıqla məşğuldur və onun ilk iri həcmli əsəri – “Yaşıl gözlü qız” elmi-fantastik povesti 2009-cu ildə Türkiyədə keçirilmiş uşaq kitabları yarışmasında laureat olub və Ankarada türk dilində çap edilib. Bu janrdə yazan daha bir yazar sistemli şəkildə bu işlə məşğul olan Vüsal Nurudur. Yazıçı bu janrdə beş roman, müxtəlif hekayələr çap etdirmişdir. Nə yaxşı ki, ədəbiyyatımızda bu janr unudulmamışdır. Emin Mahmudov, Namiq Abdullayev kimi görkəmli yazıçılarımızın əsərini qoyduğu Azərbaycan elmi-fantastik ədəbiyyatında yeni və maraqlı əsərlər yaranıb və yaranmaqda davam edir.

Onu da qeyd etməliyik ki, həqiqətən düşündürücü və əyləndirici janr oxucunun bədii-intellektual səviyyəsini yüksəltməyə xidmət etməlidir. İlk növbədə fantastika janrında əsərlər yazan yazıçıların, gənc ədəbi qüvvələrin üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Onlar bu janrın dirçəlməsi, yeni məzmun və formalarla zənginləşməsi üçün ciddi axtarışlar aparmalıdırlar.

Uşaqların mütaliə mədəniyyətinin yüksəldiyi müasir dövrdə onların bədii zövqünün formalaşması təbii olaraq uşaq ədəbiyyatına daha tələbkarlıqla yanaşmağı tələb edir. Çünki, uşaqlar, yeniyetmələr oxuduğu əsərlərdən faydalanmalı və müstəqil nəticə çıxarmağa səy göstərməlidir.

Uşaq və yeniyetmələr üçün çap edilən kitab və kitabçalar mütaliə marağının və həvəsinin genişlənməsinə, vərdislərin tərbiyə olunmasına kömək etməlidir.

Uşaqların bədii zövqünün formalaşması və

onlardan durmadan artan bədii tələblərinə cavab verən sənət əsərləri yaratmaq məsələlərinin həlli bu vacib problemin düzgün və səmərəli yollarla istiqamətləndirilməsi işində ağırlıq başlıca olaraq yazıçılarımızın üzərinə düşür.

Təəssüflər olsun ki, 1970-1980-ci illərin uşaq ədəbiyyatında yeniliklərlə yanaşı, olduqca mühüm nöqsanlar da nəzərə çarpırdı. Belə ki, dünya uşaq ədəbiyyatında elmi-fantastik, elmi-texniki tərəqqinin inkişafına dair əsərlərin çoxluq təşkil etdiyi bir zamanda, bəzi yazarlar aktual olmayan məsələlərdən bəhs edən əsərlər yazırdılar. Ədəbiyyatşünas Akif Əliyev haqlı olaraq yazır: "Aşkarlıq və demokratiya işığında deməliyə ki, uşaq ədəbiyyatının hazırkı vəziyyəti yarıtılmazdır. Onun yaradıcıları bu günədək ixtisaslaşmayıb. Bir gün elmi fantastikadan, dramaturgiyadan, sabah tarixi keçmişdən "əsər" yazır. Uşaq ədəbiyyatında layiqli yerini tutan roman, poema, pyes və s. olduqca azdır".

Uşaq nəsrinin bir nöqsanı da, əsərlərdə olduqca mürəkkəb həyat hadisələrinin geniş təsvirindən ibarət idi. Adi çəkilən dövrdə ədəbi mühitin birbaşa diqqət mərkəzində olan uşaq nəsrində bu tip mövzuların seçilməsi təbiidir ki, kiçik yaşlı oxucular üçün böyük problemə çevrilir və onları maraqdan salırdı. Bu nöqsan əsasən qocaman yazarların yaradıcılığında nəzərə çarpırdı. "Zamanın ulduzları", "Samovar tüstülənir" (Ə.Vəliyev), "Silah qardaşları" (M.Cəlal), "Kaman" (X.Hasilova), "Kəkilli xoruz" (H.Hüseynov), "Qırmızı respublika" (E.Ağayev), "Evimiz, doğma evimiz" (Çingiz Sultanov) kimi əsərlər bu qəbildəndir. Görkəmli yazarımız Ələviyyə Babayeva bu məsələni ön plana çəkib qeyd edirdi: "Uşağa kiçik yaşlarından mürəkkəb həyat hadisələrindən, hətta məhəbbətdən, sevgidən də danışmaq olarmı? Əlbəttə, ancaq bu məsələlərdə ölçünü bilmək, uşaq təbiətinin və bədii ədəbiyyatın imkanlarını nəzərə almaq zəruridir. Burada yüksək romantika olmalıdır, yazıçı yeniyetmənin əlindən tutub onu müqəddəs hisslər aləminə aparanda bu uşağı daxilən zənginləşdirməli, düşünməyə sövq etməlidir".

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının uşaq ədə-

biyyatına həsr edilmiş 1966-cı il noyabr plenumundakı çıxışında yazıçı E.Mahmudov elmi-fantastik əsərlərin əhəmiyyətindən danışmış və qeyd etmişdir ki, elmi-fantastik əsərləri oxuyan gənclər bir neçə elm barədə məlumat əldə edirlər. O, rus ədəbiyyatında bu janrın geniş yayıldığını qeyd etməklə yanaşı, Azərbaycan ədəbiyyatında zəif yer tutduğunu təəssüflə xatırlamış, milli uşaq ədəbiyyatında A.Qaydarın "Timur və onun komandası", N.Nosovun "Vitya Maleyev məktəbdə və evdə" kimi uşaq elmi-fantastik əsərlərə böyük ehtiyac yarandığını söyləmişdir. Hətta, görkəmli yazıçımız M.İbrahimov qeyd edirdi ki, "...arzumuz budur ki, onlar daha cəsarətlə yazsınlar, ilham pərisini geniş üfüqlərə qanadlandırmağa, müasir dünyamızdakı elmi-fantastik əsərlər yazan görkəmli yazıçılarla yarışmaq həvəsindən çəkinməsinlər. Axı yaxşı bir məsəl var: General olmağa çalışmayan əsgər – yaxşı əsgər deyil!".

Bu janrda yazanlardan biri də İbrahim Hüseynov idi. O, az da olsa elmi-fantastik janra müraciət edərək E.Mahmudov və N.Abdullayev kimi qalaktikalararası münasibətlərdən, müasir robotlardan, raketlərdən yazırdı. Ən məşhur əsəri "Aqvananın məhəbbəti"dir.

1985-1995-ci illərdə "Dünya Uşaq Ədəbiyyatı kitabxanası" seriyasından başqa, 1988-1999-cu illərdən etibarən "SSRİ xalqları uşaq ədəbiyyatı antologiyası", "Dünya fantastika və macərə ədəbiyyatı", "Dünya xalqlarının mifləri və nağılları", "Sənin kitab rəfin", "Heyrət, ey büt!" və s. seriyalarının nəşrinə başlanılmışdır. Bu seriyalarda kitabların çapını "Gənclik" nəşriyyatı həyata keçirməyə başlamışdır.

Eyni zamanda uşaqlar və yeniyetmələr üçün ədəbiyyatın müəyyən hissəsini elmi-fantastika janrında çap edilən əsərlər təşkil edir. Öyrəndiyimiz illərdə Azərbaycanda fantastika sahəsində əsərlər yazan bir sıra yazıçıların E.Mahmudov, N.Abdullayev, İ.Hüseynov, T.Məmmədov, S.Elcanlı, Ə.Misiroğlu, M.Hüseynzadə, Z.Quliyev, Ə.Xaspoladov və digərlərinin əsərləri oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılır. Onlar bu janrda bir sıra hekayələr və povestlər yazmış, 1970-1980-ci

illərdə çapdan buraxmışlar.

Müstəqillik dövr ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq bu janrı sistemli olaraq Vüsal Nuru başlamışdır və davam etdirir. Yazıçı bu janrda 5 roman, müxtəlif hekayələr yazıb çap etdirmişdir. Maraqlıdır ki, qotik və qorxu (ujas, horror) janrını sovet dövründən günümüzdə qədər ilk dəfə Vüsal Nuru yazmışdır. 2007-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. Yerli mətbuatda müntəzəm olaraq köşə yazıları, şeirləri və hekayələri ilə çıxış edir. Hazırda AYB-nin orqanı olan «Ulduz» ədəbi-bədii jurnalında nəsr, poeziya şöbələrinin redaktoru əzifəsində çalışır.

2006-cı ildən əsasən «525-ci qəzet», «Kaspi», «Kredo» qəzetləri ilə əməkdaşlıq edib. Məqalələri, müsahibələri, esseləri, şeir və hekayələri dövrü mətbuatda işıq üzü görüb.

2008-ci ildə «Turan» ədəbi birliyini yaradıb. Birlik kitabxanalarda, muzeylərdə yazıçılarla oxucuların görüşlərini, yubileylərini, kitab təqdimatlarını təşkil edib, eləcə də çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı ilə türk ədəbiyyatı arasında əlaqələr qurmağa çalışıb. “Yağış damlasıyam”, “Eybəcər adası”, “999” “Prezidentin qızı” «Dorandağ» kitablarının müəllifidir. Yağış damlasıyam (şeirlər, hekayələr). Bakı: 2007; Eybəcər adası (roman). Bakı: Qanun nəşriyyatı, 2011, 400 səh.; 999 (roman). Bakı: Araz, 2012.; «Prezidentin qızı» (roman) Bakı: 2014.; Dorandağ. (roman). Bakı, 2015.

Onu da qeyd etməliyik ki, “elmi-fantastika” anlayışının özü çox vaxt dumanlı şəkildə qavranılır. Elmi həqiqət fantastikanı öz ardınca aparır. Bəzən fantastlara elə gəlir ki, uydurma fərziyyələrin hamısı fantastik əsərlərin materialı ola bilər. Əgər fantast yazıçı bu fərziyyələri mənimləyir, necə deyirlər, özünü küləşdirmirsə, bədii və elmi həqiqəti yaradıcı fantaziyasında həll etmirsə layiqli əsər yarada bilməz.

Onu da qeyd etməliyik ki, həqiqətən düşündürücü və əyləndirici janr oxucunun bədii-intellektual səviyyəsini yüksəltməyə xidmət etməlidir. İlk növbədə fantastika janrında əsərlər yazan

yazıçıların, gənc ədəbi qüvvələrin üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Onlar bu janrın dirçəlməsi, yeni məzmun və formalarla zənginləşməsi üçün ciddi axtarışlar aparmalıdırlar.

“20 000 lye su altında” (fr. Vingt mille lieues sous les mers) – Fransız yazıçı Jül Vernin 1870-ci ildə tamamladığı macərə romanı. Roman ilk dəfə Alfons de Neuville və Eduard Riou tərəfindən nəşr edilmişdir. Əsərdə hadisələr Kapitan Nemo onun sualtı gəmisi Nautilus və alim Piyer Aronaksın ətrafında cərəyan edir.

Əsər yazıldığı dövrdə müasir sualtı gəmilər mövcud deyildi. Əsərin başlanğıc mövzusu narval adlı əcinə haqqındadır. Narval müxtəlif ölkələrə aid olan gəmilər tərəfindən qeydə alınmışdır. Əcinənin gəmilərə hücum etməsindən sonra, Amerika hökuməti Narvalın tutulması üçün işçi qrupu hazırlanır. İşçi qrupuna alimlər, dənizçilər və hərbiçilər qoşulur. Piyer Aronaks məşhur alim kimi işçi qrupuna dəvət olunur. Alimin işçi qrupuna gəlməsi, burada yeni bir canlanma yaradır. O burada, su altında gördükləri qarşısında çox məəttəl qalır. Buradakı fikirlər o dövrdə yazıçının necə fantastik fikirlər irəli sürdüyünün sübutudur. Burada professorun nöqəri, əslində isə ən yaxın dostu Konsel çox müsbət bir sürətdir. Çünki o dostluqda sədaqət haqqında fikirləşməyə kömək edir. Burada çəngəlçi Ned Lend surəti də vardır ki, o bir qədər qərribə xüsusiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. O, acgözlükdən hətta ac qalsa, insan əti yeməyə belə razı olar, özü də məmnuniyyətlə. Burada kapitan Nemo öz bilikləri ilə çox seçilir. Hətta o, elə işlər görmüşdü ki, professor onların qarşısında məəttəl qalır. Əsərin bir hissəsində Ned Lendin matroslarından biri ölümcül yaralanır. Və o, matrosa baxmaq üçün professorun kömək istəyir. Professor bunu məmnuniyyətlə qəbul edir. Bunu qəbul etməkdə onun iki məqsədi var idi:

1. Xəstəni xilas etmək
2. Ən mühümü isə «Nautilus»da baş verən o sirli hadisəni öyrənmək.

O bunların heç birində uğurlu ola bilmədi. Xəstə ölümcül yaralanmışdı. O professorun vəd

etdiyi kimi 2 saat ərzində öldü. Kapitan Nemo onu su altında özünün xüsusi qəbiristanlığına basdırdı. Həmçinin, bu əsərdə elmlərin çoxu ilə qarşılaşmaq mümkündür. Məsələn, riyaziyyat, coğrafiya, biologiyanın müxtəlif şöbələri, kimya, fizika kimi elmlərlə çox əlaqəli bir əsərdir. Burada professor öz yaşını anlatmaq üçün özünün də etdiyi kimi «çox çətin yolla» izah etdi, riyazi yolla. Konsel isə öz bioloji elmləri ilə həddindən artıq seçilirdi. O, qarşısındakı bütün bitkiləri qruplaşdırırdı. Burada «Nautilus»un keçdiyi yerlər haqda çox maraqlı faktlar da verilirdi. Gəminin içərisində onun harda olduğunu müəyyən etmək üçün xüsusi koordinat göstəricisi də var idi. Həmçinin burada Kapitan o qədər cihaz toplamışdı ki, bu cihazların yarısını professor tanımırdı. Burada diqqəti cəlb edən Nemonun soyuqqanlılığı olmuşdur. Gəmi Torres boğazında keçən zaman qumda oturmuşdu. Və bundan xilas olmaq üçün 4 gün müddətində gözləməli idilər. Bu müddətdə Ned Lend, Konsel və professor Nemonun icazə alaraq quruya getmişdilər. Onların ağılından ən çoxda Ned Lendin ağılından gəmiyə qayıtmamaq keçirdi ki, birdən ətrafı vəhşilərin bürüməsi ilə onlar məcbur tələsik gəmiyə qayıtdılar. Kapitan Nemo hətta, gəminin ətrafını vəhşilər, «insan əti yeyənlər» basdıqda belə professorun təlaşına fikir vermədən çox sakit şəkildə işini, müşahidələrini davam etdirirdi. Gəminin qapıları açıldıqda isə vəhşilər içəri girməyə cəhd göstərirdilər. Lakin burada «Kapitan Nemonun ildırım» işə düşdü. Onlar qapıya yaxınlaşdıqda ildırımla arxaya sıçrayırdılar. Hətta Ned Lend də bu tələyə düşdü. Və ildırıma tutuldu. Professoru və oxucunu maraqlandıran ən mühüm sual isə hələ cavabsız idi.

İngilis yazıçısı və alimi Herbert Uells (“Zaman maşını” (Altun kitab, 112 səhifə, rəssamı Elçin Cabbarov)) uşaq yaşlarından elmə və ədəbiyyata böyük maraq göstərmişdir. 17 yaşında ikən Kral Elmi Cəmiyyətinin kollecində təhsil alan Herbert 25 il sonra bu cəmiyyətin prezidenti seçilmişdi. 1895-ci ildə işıq üzü görmüş “Zaman maşını” romanında gələcəyə səyahətdən danışılır. Əsərin qəhrəmanı zaman maşınıyla 802701-ci ilə

gedib çıxır. Məqsədi bəşəriyyətin çiçəklənməsini görməkdi, amma... gördükləri onu dəhşətə gətirir. Çünki insanlar dəyişib insanlıqdan çıxıblar.

“Zaman maşını” əsərində dahi Herbert Uells zamanın dördüncü ölçü olması ilə bağlı fikir irəli sürmüş və bu, 1915-ci ildə Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsində öz təsdiqini tapmışdır. Çin əslli Amerika yazıçısı Ted Çanın «Sənin həyat tarixçən» təqdim ediləcək. Hərəkətdən Parafraz-a verilən məlumata görə, “Elm və təhsil” nəşriyyatında çap olunan kitabın tərcüməçisi və ön sözün müəllifi şair-tərcüməçi Səbuhi Şahmursoy, redaktoru yazıçı Cavid Qədiridir.

S.Şahmursoyun sözlərinə görə, elmi-fantastik janrdə yazılan “Sənin həyat tarixçən” povesti 1998-ci ildə işıq üzü görüb. 1999-2003-cü illərdə 5 müxtəlif ədəbiyyat mükafatına layiq görülüb: “Əsər yadplanetli məxluqların dilini öyrənməyə çalışan və bu prosesdə düşüncə tərzinin dəyişdiyini müşahidə edən linqvist qadından bəhs edir.

İnsanların istifadə etdiyi xətti yazı sistemi dairəvi yazı sistemi – loqogramma ilə müqayisə edilərək bunun düşüncə tərzinə necə təsir etdiyi açıqlanır.

Kitabda “Sıfıra bölünmə” adlı novella da yer alıb. Burada isə riyaziyyatın ümumi prinsipləri elə bu elmin qanunları ilə şübhə altına alınır”.

Povest əsasında “Arrival” (“Gəliş”) filmi çəkilib. Kirkus” sorğu mərkəzinin araşdırmaçı-redaktorları cari ilin növbəti siyahısını təqdim ediblər. Əvvəlki siyahıda ilin ən yaxşı triller romanlarını siyahılayan komanda bu dəfə isə fantastik janrın cari ildə nəşr olunmuş ən uğurlu nümunələrini bir araya gətiriblər. Yeni il tətili günlərində qıraət siyahısına mütləq bu əsərlərdən birini daxil etməni məsləhət görən heyət xüsusilə bu janrdə çox uğurlu nümunələrin olduğunu vurğulayırlar. Belə ki, keyfiyyətli nümunələr çox olduğundan aralarından seçim etmək işi çətinləşdirib. Siyahının tam versiyası ilə «kirkusreview»-da tanış ola bilərsiniz. Siyahıda yer almış ilk onluğu cədvəldə təqdim edirik.

№	Müəllif	Əsərin adı	Əsərin adı (tərcüməsi)
1	Ceff Vander Mer	“Borne”	“Doğulmuş”
2	N.K.Cemisin	“The stone sky”	“Göy daşı”
3	Elizabet Beyər	“The stone in the skull”	“Kəllədəki daş”
4	Çarli Fleçer	“The remnant”	“Qalıq”
5	L.E.Modesit	“Stories from the world”	“Dünyadan hekayələr”
6	Kameron Hayli	“The stars are legion”	“Ulduzlar legionu”
7	Daniel Prays	“The song of the orphans”	“Kimsəsizlər nəğməsi”
8	Annali Neuitz	“Autonomous”	“Avtonomiya”
9	V.E.Sçvab	“A conjuring of light”	“Lənətlənmiş işıq”
10	Daniel Uilson	“Clockwork dynasty”	“Saatsaz xanədanı”

Apardığımız tədqiqatlar nəticəsində məlum oldu ki, bu gün Azərbaycanda fantastik janr demək olar ki, yenidən dirçəlməyə başlamış, yeni-yeni əsərlər yaranır və yaranmaqdadır. Belə ki, müasir dövrdə fantastik janrda yazan gənc Azərbaycan yazıçılarından biri də Famil Öməröğlunun adını qeyd etmək istəyirəm. Onun 2018-ci ildə 224 səhifə həcmində “Elm və təhsil” nəşriyyatında çapdan çıxmış “Kelle adası” adlı əsəri xüsusilə diqqəti cəlb edir. “Kelle adası” romanının əsas qəhrəmanı Aleksdir. Varlı bir ailədə doğulan Aleks babasının ona anlatdığı hekayələrin təsiri altında böyüyür. Babasının ölümündən sonra maraq hissi ona rahatlıq vermir. “Dumanlı təpə”yə qalxıb orada baş verən hadisələri öyrənməyə çalışır.

Marağına əsir düşən Aleksin həyatı da həmin təpədə dəyişmiş olur. Sirlili bir hadisəylə evə qa-

yıtdıqdan sonra uzun illər dumanlı təpədə yaşadıkları haqqında heç nə xatırlamayan Aleks yer üzünün var oluşunda, insanların taleyinin orada baş verən hadisələrlə bağlı olub-olmadığını, insanları hər hansı bir gözəgörünməz qüvvənin idarə etməsinə maraq hissi onu sonda yenə “Dumanlı təpə”yə qalxmağa vadar edir.

Famil Öməröğlu yaradıcılığından söhbət açarkən qeyd etmək istəyirəm ki, həm də o rəssamdır. Kitablarında gedən süjet xəttinə uyğun olaraq çəkilmiş rəsmlərin müəllifi elə özü, Famil Öməröğludur.

Nəticə olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, müasir dövrdə Azərbaycan fantastik uşaq ədəbiyyatı sahəsində zəif də olsa bir canlanma müşahidə olunmaqdadır. Aparığımız tədqiqatlar nəticəsində məlum olur ki, ölkəmizdə meydana çıxan yeni-yeni gənc yazarlar fantastik ədəbiyyatın inkişaf etdirilməsində müəyyən işlər görürlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayeva Ə. Yaradıcılıqda güzəştə yer yoxdur. - «Azərbaycan» jurnalı №5, 1976. – səh. 205
2. Əliyev A. Ədəbiyyat və həqiqət. – Bakı: «Maarif», 1990. – səh. 136
3. Eminov A. Vacib janra soyuq münasibət (fantastika) // “Bakı”, 1988, 23 noy.
4. İbrahimov M. Həqiqətin və gözəlliyin qanunları ilə. “Azərbaycan” jurnalı №7, 1971, səh 3
5. Мəммədov X. “Ümumi işimiz”. – “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti, 9 may 1969
6. М.Сəфər.Нəmişə bizimlə. – Bakı, 1980. – səh. 119
7. Польш Зюмтор. Опыт построения средневековой поэтики. СПб., 2002, с. 143.
8. Елезар Мелетинский, Введение в историческую поэтику эпоса и романа, М., 1986, с. 196.

9. Azərbaycan ədəbiyyatında fantastika janrının görkəmli nümayəndəsi: Yazıçı, publisist, tərcüməçi Emin Mahmudovun anadan olmasının 91 illiyi ilə əlaqədar uşaq kitabxanaları üçün hazırlanmış metodik vəsait / tərt. ed. T. Hacıyeva; red. və bur. məs. Ş. Qəmbərova; F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası. - Bakı. - 2016. - 19 s.

10. Mahmudov, E. Kainat gəmisi: elmi-fantastik povest. - B.: Uşaqgəncləş, 1957. - 189 s.

11. Mahmudov, E. Ulduzlar yolumuzu gözləyir: elmikütləvi hekayələr. - B.: Gənclik, 1975. - 93 s.

12. Mahmudov, E. Atlant qızı: Povest və hekayələr. - B.: Gənclik, 1987. - 230 s.

13. <http://senet.az/magik-realizm-yoxsa-%C9%99fsunlu-gerc%C9%99klik/>

14. https://az.wikipedia.org/wiki/Magik_realizm

15. <http://www.gumilev-center.az/haqverdiyev-magik-realizmin-banisi-kimi/>

16. https://az.wikipedia.org/wiki/20_000_lye_su_alt%C4%B1nda

17. https://az.wikipedia.org/wiki/V%C3%BCsal_Nuru

Лейла Абасова

**ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ КНИГ В ЖАНРЕ ФАНТАСТИКИ И ПРОБЛЕМ ИХ ПУБЛИКАЦИИ
РЕЗЮМЕ**

Статья посвящена истории создания произведений в жанре фантастики, особенно были вовлечены в исследование известные писатели Азербайджана в этой области. Оказывается, фантастическая литература, которая занимает первое место по продажам в мире, является одним из наименее любимых и опубликованных жанров в нашей стране. Очень мало писателей, которые творят в этом жанре.

В статье рассматриваются значение вышеупомянутого жанра, его положение в детской литературе, авторы и произведения. В статье самые популярные, известные писатели в этой области были исследованы и их работы были проанализированы.

Leyla Abasova

**THE HISTORY OF THE CREATION OF FICTIONAL BOOKS AND THEIR PUBLICATION PROBLEMS
SUMMARY**

The article is devoted to the history of the creation of works in the genre of speculative fiction, especially well-known writers of Azerbaijan in this field were involved in the study. It turns out that the fantastic literature, which ranks first in sales in the world, is one of the least favorite and published genres in our country. There are very few writers who create in this genre.

The article deals with the importance of the mentioned genre, its position in child literature, authors and works. In the article, the most popular, well-known writers in this field were investigated and their works were analyzed.

Рәйçиләр: prof.B.V.Allahverdiyev; fil.ü.fəl.dok.R.Məmmədov